

Aleksander Lempka

1913–1989

Profesor Aleksander Lempka zmarł nagle 1 października 1989 roku. Był wieloletnim dyrektorem Instytutu Towaroznawstwa, kierownikiem Katedry i Zakładu Artykułów Spożywczych tego Instytutu Akademii Ekonomicznej w Poznaniu. Osobowość Profesora, zalety jego charakteru i umysłu oraz szeroka działalność naukowa i organizacyjna w ciągu wielu lat pracy na kierowniczych stanowiskach w Akademii Ekonomicznej wywarły olbrzymi wpływ na kształt, rodzaj i zasięg studiów towaroznawczych nie tylko w Poznaniu, ale i w całej Polsce. Jako doskonale wykształcony chemik ze szkoły znanego organika, prof. Jerzego Suszki z Uniwersytetu Poznańskiego, Aleksander Lempka odznaczał się dogłębnym i wnikliwym spojrzeniem na otaczający go świat i na przyrodę z całą jej złożonością. Znał bowiem bardzo dobrze tajniki badania materii za pomocą nowoczesnych technik analitycznych i potrafił swoje umiejętności i bogate doświadczenie wykorzystać w szeroko pojętej praktyce życia codziennego. Z takim przygotowaniem badacza i jako człowiek o rozległych horyzontach myślowych nadawał się doskonale na organizatora i kierownika specjalności towaroznawczej na uczelni ekonomicznej.

W swoich poczynaniach Profesor okazał się świadomym i niestrudzonym kontynuatorem koncepcji poznańskiego modelu towaroznawstwa, powstałego już w latach międzywojennych (1926–1939) w ówczesnej Szkole Handlowej, a pielęgnowanego nadal przez zespoły nauczające w latach 1945–1950 w Akademii Handlowej. Stosując ten model, oparto dydaktykę towaroznawstwa na nauce o strukturze, właściwościach i przemianach pod wpływem warunków zewnętrznych wszelkich składników materii, a w szczególności surowców, produktów i towarów handlowych. Do programów nauczania studentów włączono w szerokim zakresie nauki przyrodnicze i techniczne.

Tak też działał Profesor Aleksander Lempka, gdy przejął kierownictwo towaroznawstwa w Uczelni. Usilnie zabiegał o powiększenie kadry naukowej i dydaktycznej, co w konsekwencji umożliwiło przekształcenie początkowo jednej przedwojennej Katedry Towaroznawstwa w dwie: Towaroznawstwa Artykułów Spożywczych i Przemysłowych oraz Chemii Ogólnej i Analitycznej, a później w samodzielny, na prawach Wydziału, Instytut Towaroznawstwa z zakładami o różnych specjalnościach. Dzięki wieloletnim zabiegom Profesora towaroznawstwo, pod nazwą nauki towaroznaw-

cze, umieszczone zostało w roku 1972 w wykazie nauk przyrodniczych Ministerstwa Szkolnictwa Wyższego i Nauki, a Instytut uzyskał uprawnienia do nadawania stopni doktorskich w zakresie nauk towaroznawczych. Przyczyniło się to bezsprzecznie do rozwoju Instytutu Towaroznawstwa jako samodzielnej jednostki naukowej i do pewnej dominacji poznańskiej specjalności towaroznawczej w całej Polsce.

Profesor mimo swej pozycji naukowej i roli, jaką odgrywał w swojej dziedzinie nauki, należał do ludzi niezwykle skromnych, małowównych, wręcz nieśmiałych. Krótki, własnoręcznie napisany życiorys przedstawia go jako człowieka z gatunku *self-made man*. Urodził się 17 marca 1913 roku w Oberhausen w Westfalii w rodzinie górniczej. Pracował już od wczesnej młodości, zarabiając na życie i na naukę. Maturę zdał w Poznaniu eksternistycznie. Podjął studia chemiczne na Uniwersytecie Poznańskim w 1936 roku. Zakończenie studiów uniemożliwiła wojna. Jak większość Polaków zgłosił się do wojska i postępując za wojskiem, znalazł się w kotle wojennym pod Kutnem, a następnie w Warszawie. Powrót do Poznania oznaczał dla niego nielegalny pobyt w mieście z powodu braku niemieckiego dowodu tożsamości i ukrywanie się w przypadkowych miejscach zamieszkania.

W pierwszym okresie wojny przygarnął go elektryk uniwersytecki Józef Matz, mieszkający nadal w gmachu Collegium Chemicum. Teren gmachu zajęła centrala niemieckich wojsk lotniczych Luftgaukommando. Wśród dawnego polskiego personelu pracującego w gmachu powstała – mimo istniejącego zagrożenia – podziemna organizacja ruchu oporu. Przystąpił do niej Aleksander Lempka. Organizacja ta wydawała gazetkę „Świat”. Niestety, członkowie tego zespołu, rozszyfrowani przez gestapo, stracili życie z wyroku sądu na sesji wyjazdowej w Lipsku. Aleksander Lempka uratował się dzięki przytomności umysłu elektryka Józefa Matza.

Dobra znajomość zakamarków gmachu Collegium Chemicum ułatwiała mu przyjęcie funkcji gospodarza gmachu, powierzonej przez rektora organizującego się już w lutym 1945 roku Uniwersytetu Poznańskiego. Gmach ten, częściowo zburzony i wypalony, zawierał wiele dóbr materialnych: urządzenia, meble, aparaturę i cenne odczynniki po czynnym także w czasie wojny uniwersyteckim zakładzie chemicznym prof. Brockmanna, twórcy preparatu tlenku glinu do chromatografii. Tego wszystkiego, a przede wszystkim dostępu do gmachu, bronił skutecznie Aleksander Lempka wraz z małą grupą koleżanek i kolegów, takich jak on zapaleńców. Nie brak było bowiem w czasie powojennej wędrówki narodów zwykłych złodziei i tak zwanych szabrowników.

W gmachu tym urządził pierwszą przystań dla powracających zewsząd byłych pracowników Uniwersytetu i Collegium Chemicum. Dzięki jego ofiarnej działalności dla Uniwersytetu został uratowany gmach Collegium Chemicum wraz z jego bogactwem, a wielu ludziom złagodzone niedogodności i tragedię wojny przez doraźną pomoc i okazaną życzliwość.

W roku 1945 Aleksander Lempka związał się na stałe z Collegium Chemicum. Już 1 lutego 1945 roku uzyskał nominację na asystenta. W roku 1950 został adiunktem w Katedrze Chemii Organicznej kierowanej przez prof. Suszkę. Był nim do roku 1955. Oprócz pracy naukowej oddawał się z pasją pracy organizacyjnej nad odbudową gmachu oraz pracy społecznej w studenckiej Bratniej Pomocy. Pracę doktorską z dziedziny alkaloidów ukończył w roku 1952. Uchwałą Centralnej Komisji Kwalifikacyjnej został mianowany dnia 10 grudnia 1954 roku docentem.

1 marca 1952 roku objął stanowisko zastępcy profesora w Katedrze Towaroznawstwa Wyższej Szkoły Ekonomicznej w Poznaniu. W ramach podziału zadań powstały w Katedrze nowe zakłady, między innymi Zakład Towaroznawstwa Artykułów Rolno-Spożywczych, którym od roku 1961 kierował Profesor Lempka. Przez kilka kadencji (1954/1955–1958/1959–1963/1964) był prodziekanem Wydziału Towaroznawczego, a następnie Wydziału Handlowo-Towaroznawczego.

W szkolnictwie wyższym panowały stosunki niezbyt sprzyjające rozwojowi nauki. Profesorowi Aleksandrowi Lempce „liczono” ujemnie jego niezależność w myśleniu i działaniu oraz jego prace w organizacjach studenckich, przez co nie uzyskiwał zgody na naukowe wyjazdy zagraniczne. Swobodną pracę twórczą, naukową i dydaktyczną utrudniały ciągłe zmiany organizacyjne w strukturach wyższych uczelni, całkowite lub częściowe rekonstrukcje programów nauczania oraz znane „rzędy silnej” ręki na najwyższych szczeblach państwowych inspirowane w Komitecie Wojewódzkim PZPR.

Mimo niesprzyjających okoliczności zdołał zgromadzić wokół siebie grupę młodych i zdolnych współpracowników i stworzyć dla nich warunki pracy naukowej oraz kształcenia w kraju i za granicą z możliwością uzyskiwania stopni naukowych. Zespół ten, zwarty i prężny, przyczynił się pod jego kierownictwem do utrwalenia pozycji towaroznawstwa jako nauki w kraju i za granicą. Z tego też zespołu wywodzą się samodzielni pracownicy naukowcy Instytutu Towaroznawstwa, specjaliści z różnych nauk stosowanych składających się na towaroznawstwo. Z jego inicjatywy zostały wydane skrypty dla studentów zawierające materiały szkoleniowe dla oceny towarów spożywczych i przemysłowych. Ponadto dziełem Profesora i jego zespołu jest podręcznik *Towaroznawstwo produktów spożywczych*, nagrodzony przez ministra nagrodą II stopnia w roku 1972.

Od zarania swej działalności w towaroznawstwie Profesor nawiązał życzliwe, a nawet przyjacielskie, kontakty z licznymi, pokrewnymi ośrodkami naukowymi w Polsce i za granicą. Przemysł spożywczy, zwłaszcza w Poznaniu, korzystał bardzo często z rad i współpracy z Profesorem, szczególnie odnośnie do prowadzenia badań, a także szkolenia kadr (Centralne Laboratorium Przemysłu Koncentratów Spożywczych, Centralne Laboratorium Przemysłu Ziemniaczanego, Centralny Ośrodek Badawczo-Rozwojowy Drobiarstwa, Instytut Gospodarki Magazynowej, Instytut Przemysłu Zielarskiego i inne). Instytut Towaroznawstwa zawarł też pierwsze w Akademii Ekonomicznej w Poznaniu kontrakty-zlecenia na wykonanie określonych badań na rzecz praktyki.

Trudno zliczyć, ilu towaroznawców zajmujących odpowiedzialne stanowiska w przemyśle, handlu i nawet administracji wykształcił Profesor. Jego wykładów słuchały przez wiele lat kolejne roczniki studentów, w archiwach Instytutu znajdują się setki prac magisterskich wykonanych pod jego opieką, a z laboratoriów wyszło wiele badań, których był inicjatorem i które zakończyły się promocjami doktorskimi. Sukcesem Profesora było uzyskanie możliwości prowadzenia przewodów doktorskich na Radzie Naukowej Instytutu Towaroznawstwa. Za niepowodzenie w swej działalności, nad którym bardzo bolał, uważał niemożność stworzenia takiej Rady Naukowej w Poznaniu lub Krakowie, która miałaby uprawnienia do nadawania tytułu doktora habilitowanego nauk towaroznawczych.

Przez wiele lat wspólnej pracy dane mi było obserwować Profesora Aleksandra Lempkę w różnych okresach jego życia. Moje pierwsze z nim spotkanie nastąpiło w lutym 1945 roku, gdy pod jego kierownictwem, razem z innymi młodymi asystentami, zabezpieczałam majątek Uniwersytetu, porządkując i spisując dobytek zniszczonego Collegium Chemicum. Późniejsze spotkania, nie zawsze łatwe, dotyczyły okresu mej pracy na Oddziale, a później Wydziale Farmaceutycznym Akademii Medycznej w Poznaniu. Przedmiotem sporu była kolejność dokonywanych remontów gmachu Collegium Chemicum. Zbudowano go przed wojną do użytkowania przez chemię i farmację. Profesor Lempka, jako współpracownik ówczesnego rektora Uniwersytetu, prof. Suszki, był jednym z organizatorów odbudowy zrujnowanego gmachu, w którym od kwietnia 1945 roku odbywały się zajęcia ze studentami chemii i farmacji. Kolejność wykonywanych remontów zawsze budziła w nas, użytkowników, zastrzeżenia, zwłaszcza że potrzeby zakładów chemii, a szczególnie Katedry Chemii Organicznej, były – w moim odczuciu – realizowane poza kolejnością, przed potrzebami farmacji. Prowadziło to do ostrych scysji, w których, niestety, brałam udział jako przeciwniczka Profesora Lempki.

W roku 1963 losy związały mnie ponownie z Profesorem, gdy decyzją ministerstwa zostałam przeniesiona na kierownicze stanowisko w Katedrze Chemii Ogólnej i Analitycznej w Wyższej Szkole Ekonomicznej w Poznaniu. Przeżyłam wiele niewątpliwych sukcesów Instytutu Towaroznawstwa, które były wynikiem zabiegów i starań Aleksandra Lempki, ale także niezamierzonych niepowodzeń i rozczarowań. Dziś, gdy już nie ma go wśród żyjących, na ich tle widzę wyraźnie osobowość Profesora jako człowieka i kierownika zespołu ludzkiego.

Chciałabym, aby te moje krótkie zapiski przypomniały jego postać tym, którzy go znali, cenili, dla których był wzorem i pomocą, a także przybliżyły jego sylwetkę młodym towaroznawcom, którym niedane było z nim współpracować, i zarazem aby były wyrazami mego szacunku dla postawy i linii postępowania Profesora oraz wdzięczności za lata wspólnej pracy i trudów z nie zawsze łatwymi problemami dnia codziennego.

Maria Aleksandra Smoczkiwiczowa